herpy

WARANY

Waran papuaski

Varanus salvadorii

Varanus salvadorii to nadrzewny waran z lasów deszczowych Nowej Gwinei, osiągający do około 250 cm długości, z ogonem co najmniej dwa razy dłuższym niż głowa i tułów razem, potrzebujący przestrzeni wielkości całego pokoju.

Rodzina: Varanidae Nazwa angielska: Crocodile Monitor

NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

ZWIERZĘ

Wielkość dorosłego osobnika	**150-250 cm** długość całkowita z ogonem
Waga	**2 500-6 000 g**
Długość życia	**15-25 lat**
Aktywność	**Za dnia**
Tryb życia	**Nadrzewny**
Środowisko	**Las deszczowy**
Trudność	**Ekspert**

HODOWLA

Min. terrarium	**300 × 150 × 200 cm** D × S × W dla 1 dorosłego osobnika
Temperatura w dzień	**28-32 °C**
Miejsce wygrzewania	**35-40 °C**
Temperatura w nocy	**24-26 °C**
Wilgotność	**70-90%**
Woda	**Część wodna** głębokość 30-50 cm
UVB	**Niezbędne** Strefa Fergusona 3
Pokarm	**Owady i kręgowce**
Utrzymanie	**Pojedynczo lub w parach**

ROZMNAŻANIE

Rozmnażanie	**Jajorodny**
Dojrzałość płciowa	**24-60 miesięcy**
Wielkość zniesienia	**4-12 jaj**
Zniesienia w roku	**1-2**
Inkubacja	**155-251 dni** przy 28-30,5 °C

OCHRONA I FORMALNOŚCI

CITES	**Załącznik II**
Załącznik unijny	**Załącznik B**
IUCN	**Najmniejszej troski (LC)**

O gatunku

V. salvadorii jest jedynym gatunkiem podrodzaju *Papusaurus* i jednym z najdłuższych istniejących waranów. Zwierzęta w niewoli rzadko przekraczają 250 cm (długość od pyska do kloaki 75-85 cm), a najdłuższy okaz muzealny mierzy 255 cm; doniesienia o osobnikach ponad 4 m nigdy nie zostały potwierdzone. Samce są wyraźnie dłuższe i cięższe od samic. Zdrowy, dorosły samiec o długości od pyska do kloaki około 75 cm waży 5-6 kg, a samica 2,5-3 kg; znacznie cięższe zwierzęta są zazwyczaj otyłe. Ogon stanowi większość długości: jest co najmniej dwa razy dłuższy niż głowa i tułów, cienki jak bat, stosunkowo niski i tylko lekko spłaszczony bocznie. Tułów jest smukły i lekki w porównaniu np. z *V. komodoensis*. Pysk jest tępy i wyraźnie wysklepiony, a zęby długie, ząbkowane i lekko zakrzywione. Grzbiet jest czarny do ciemnooliwkowozielonego z żółtymi plamami ułożonymi w poprzeczne rzędy, a młode są wyraźniej ubarwione niż dorosłe. Po bokach gardła znajdują się fałdy skóry, a pazury są mocne i zakrzywione.

Gatunek opisano w 1878 roku na podstawie zwierzęcia odłowionego w Dorei w północno-zachodniej Nowej Gwinei. Jest to jeden z najsłabiej poznanych waranów, zwłaszcza w naturze. Długi ogon jest trzymany zwinięty, a jego kształt sugeruje, że służy raczej jako ogon chwytny na drzewach niż jako ster w wodzie.

Gatunek należy do najbardziej wymagających gadów w ogóle. Dorosłe zwierzę potrzebuje wybiegu, który w praktyce jest pokojem lub szklarnią o dużej wysokości, wielu kilogramów kręgowców jako pokarmu rocznie, kontroli temperatury, światła i wilgotności na dużą skalę oraz opiekuna, który poradzi sobie z nerwowym zwierzęciem o silnym ugryzieniu i mocnych pazurach. Gatunek może dożyć ponad 25 lat, ale wiele osobników umiera znacznie młodziej, zwłaszcza z powodu zaburzeń składania jaj, dny moczanowej i ugryzień przez współtowarzyszy.

Czytaj więcej: Wilgotność, zraszanie i wentylacja

Występowanie i środowisko

Varanus salvadorii występuje wyłącznie na Nowej Gwinei i małej wyspie Salawati u zachodniego krańca wyspy: w części indonezyjskiej (Papua) oraz w Papui-Nowej Gwinei. Miejscem typowym jest Dorei, dziś Manokwari, na północnym zachodzie. Gatunek jest znany z lasów nizinnych i pagórkowatych wzdłuż większości wybrzeża, ale brak pewnych stwierdzeń z północnego wybrzeża na wschód od ujścia rzeki Sepik. Większość stwierdzeń pochodzi z wysokości poniżej 200 m, ale fotopułapki zarejestrowały aktywne zwierzęta na wysokości 1500 m w górach Torricelli.

Zasięg jest prawie niezbadany w terenie, a zwierzęta widuje się rzadko, dlatego punkty stwierdzeń na mapie są rozproszone. Stwierdzenia poza Nową Gwineą na mapie pochodzą od zwierząt w niewoli lub z błędnych rejestracji.

> **Naturalny zasięg:** Indonezja i Papua-Nowa Gwinea.

ŚRODOWISKO

Varanus salvadorii żyje w niezaburzonym tropikalnym lesie deszczowym na nizinach i pogórzach, w lasach nadrzecznych oraz w otwartych lasach południowych nizin. Unika terenów wykarczowanych i lasów wtórnych i znika tam, gdzie poluje się w pobliżu osiedli. Gatunek jest przede wszystkim nadrzewny i porusza się szybko i pewnie w koronach drzew, gdzie używa długiego ogona jako przeciwwagi i do trzymania się. Jest aktywny w dzień i dobrze pływa. Dorosłe zwierzęta wydają się mieć stałe drzewa z dziuplami wysoko nad ziemią, a najczęściej obserwowanym pokarmem w naturze są ptaki.

Klimat jest ciepły i wilgotny przez cały rok, z opadami ponad 3000 mm, wysoką wilgotnością powietrza i jedynie niewielkimi wahaniami między porami roku. Las jest zagrożony wyrębem i plantacjami, a zwierzęta są odławiane do handlu, dla skóry i jako pożywienie. Gatunek figuruje na czerwonej liście jako najmniejszej troski, ale wielkość populacji i jej trend są nieznane. Wybór pokarmu, miejsc gniazdowania i rytm dobowy w naturze są słabo poznane.

Hodowla

TERRARIUM

Wielkość jest pierwszym wymogiem, który decyduje o tym, czy gatunek można utrzymywać w odpowiedzialny sposób. Jedno dorosłe zwierzę potrzebuje co najmniej 300 × 150 × 200 cm (długość × szerokość × wysokość), a grupa złożona z samca i trzech samic co najmniej 550 × 250 × 300 cm. Znacznie większe i wyższe wybiegi są lepsze: zwierzęta w zbyt małych pomieszczeniach tyją, mają otarcia skóry i starte pazury, a tam, gdzie pozwala na to klimat, preferowane są wybiegi zewnętrzne lub szklarnie z dostępem do drzew. Świeżo wyklute młode mogą zacząć w zamkniętym terrarium o powierzchni podłogi około 2 m^2 i wysokości 2 m, ale po pół roku potrzebują znacznie więcej miejsca.

Od początku buduj z myślą o rozmiarach dorosłego zwierzęcia, z solidnymi ścianami i zamkniętymi, bezpiecznymi drzwiami. Gatunek jest mistrzem ucieczek: po gładkich powierzchniach ze szkła lub stali wyższych niż 120 cm nie wespnie się, ale drewno, beton i siatka są przeszukiwane w poszukiwaniu najmniejszej nierówności, a zwierzę potrafi uciec przez szczelinę o szerokości 5 cm. Siatka musi mieć oczka na tyle duże, by można się po niej wspinać, ale na tyle małe, by głowa i kończyny się przez nie nie przeciskały. Źródła ciepła i lampy muszą być osłonięte, aby zwierzę nie mogło ich uderzyć ani się o nie poparzyć.

Urządź wybieg wieloma grubymi gałęziami i pniami z miękką korą na wszystkich wysokościach oraz miejscami odpoczynku wysoko, np. kamieniami lub półkami 150-200 cm nad podłogą. Beton i inne szorstkie powierzchnie ścierają skórę i pazury. Podłoże musi być głębokie i miękkie, aby zwierzę mogło bez obrażeń spaść z wysokości: 50-100 cm włókna kokosowego lub mieszanki ziemi i liści, która utrzymuje wilgoć i pozwala zwierzęciu kopać i składać jaja. W zwykłym terrarium zwierzęta

natychmiast niszczą żywe rośliny, dlatego stosuj sztuczne; tylko w bardzo dużych wybiegach odporne rośliny dają sobie radę. Niezbędny jest duży basen o wymiarach około 90 × 120 cm i głębokości 30-50 cm; niektóre zwierzęta pływają codziennie w dużych basenach, a wodę należy często wymieniać. Kryjówki, np. puste pnie i chłodna, wilgotna jaskinia, oraz przesłony, dzięki którym zwierzę może zniknąć z pola widzenia ludzi i współtowarzyszy, zmniejszają stres.

TEMPERATURA

Varanus salvadorii jest gatunkiem tropikalnym i dziennym i potrzebuje dużego gradientu temperatur, od około 26 °C w chłodnej części do miejsc wygrzewania o temperaturze 35-40 °C. Temperaturę tła utrzymuje się na poziomie 28-32 °C i lekko obniża zimą. Miejsce wygrzewania ogrzewa się mocnymi lampami od góry, tak by przypominało promień słońca, i musi być na tyle duże, by całe zwierzę mogło się nagrzać; gatunek najchętniej wygrzewa się wysoko. Zwierzę musi mieć dostęp do miejsca wygrzewania przez co najmniej 4 godziny dziennie. Decydująca jest temperatura powierzchni miejsca wygrzewania, mierzona termometrem na podczerwień, a nie temperatura powietrza.

Zwierzę musi zawsze mieć możliwość ucieczki od ciepła w cień, do wody i do chłodnej, wilgotnej jaskini. Nocą temperatura powinna wynosić 24-26 °C, jak w tropikalnym lesie deszczowym. Utrzymuj stabilną temperaturę i stosuj termostaty z niezależnymi wyłącznikami bezpieczeństwa, ponieważ duże lampy i kable grzewcze mogą w przeciwnym razie grozić pożarem lub przegrzaniem. Chłodne, wilgotne okresy powodują problemy z drogami oddechowymi.

WILGOTNOŚĆ I WODA

Gatunek wymaga wysokiej wilgotności powietrza, stale 70-90 %, a jednocześnie dobrej wentylacji, aby bakterie i grzyby nie mogły się rozwinąć. Sucha skóra i problemy z linieniem świadczą o zbyt niskiej wilgotności, natomiast przebarwione, miękkie plamy na skórze wskazują na nadmiar wilgoci i infekcję. Zdrowe zwierzę ma błyszczącą skórę i kończy linienie w ciągu tygodnia. Wilgotność można zmieniać w zależności od pory roku, np. cztery do sześciu krótkich zraszań dziennie przez długi okres w środku roku i dwa do trzech przez resztę roku.

W naturze gatunek pije wodę deszczową wysoko na drzewach, a wiele zwierząt w niewoli nie chce pić z misek, wodospadów ani basenów. Sztuczny deszcz za pomocą zraszania lub zraszaczy jest więc niezbędny, aby utrzymać zwierzę właściwie nawodnione. Duży basen zwiększa wilgotność i służy do kąpieli i pływania. Głębokie, wilgotne podłoże daje gatunkowi możliwość kopania i składania jaj.

OŚWIETLENIE I UVB

Gatunek jest dzienny i wygrzewa się w górnych warstwach lasu. Najlepsze jest niefiltrowane światło słoneczne; w pomieszczeniach dach powinien przepuszczać UV, a zawsze należy uzupełniać je mocnymi lampami dającymi zarówno UVB, jak i ciepło. UVB jest niezbędne. Miejsce wygrzewania powinno zapewniać indeks UV 4-6 przez maksymalnie 4 godziny dziennie (strefa Fergusona 3), a reszta terrarium musi być zacieniona i mieć niższe UV, aby zwierzę mogło samo wybierać. Zwierzęta unikają indeksu UV powyżej 9. Mierz indeks UV miernikiem UV, zwłaszcza przy oświetleniu sztucznym.

Utrzymuj stałą długość dnia około 12 godzin światła i 12 godzin ciemności przez cały rok, sterowaną programatorem czasowym. Gatunek może jednak rozmnażać się także przy sezonowej zmienności od 15 godzin światła latem do 9 godzin zimą. Pamiętaj, że mocne lampy UV z żarnikiem mogą wydzielać dużo ciepła w pobliżu zwierzęcia.

Czytaj więcej: Światło i UVB

ŻYWIENIE

Varanus salvadorii jest drapieżnikiem, a w naturze głównym pokarmem wydają się być ptaki, uzupełniane małymi ssakami, jajami, owadami i jaszczurkami. W niewoli podaje się całe ofiary: przepiórki, pisklęta kurze, szczury, myszy, a czasem ryby, raki, króliki, kaczki lub indyki. Mniejsze ofiary podawane częściej są lepsze niż duże posiłki, takie jak całe króliki i kury, po których następują długie okresy bezczynności. Całe zwierzęta lepiej niż samo mięso pokrywają zapotrzebowanie na wapń i witaminy. Jaja można zakopywać jako wzbogacenie środowiska, ale duża liczba jaj i piskląt z żółtkiem daje pokarm bogaty w tłuszcz i cholesterol. Dorosłe zwierzęta karmi się dwa razy w tygodniu, a młode dwa do trzech razy, a w okresie godowym zwiększa się ilość pokarmu. Pokarm, po który trzeba wspiąć się na pień lub który trzeba wywabić, zapewnia ruch.

Przekarmianie jest największym problemem gatunku w niewoli. Otyłość i słabe mięśnie wiążą się z zaburzeniami składania jaj, a dieta bogata w białko w połączeniu ze zbyt małą ilością wody prowadzi do dny moczanowej. Utrzymuj zwierzę w szczupłej kondycji, regularnie oceniaj jego stan odżywienia i dostosowuj ilość pokarmu. Suplementy wapnia i witamin stosuje się ostrożnie, zwłaszcza u samic ciężarnych i młodych. Długie pęsety zmniejszają ryzyko ugryzienia podczas karmienia.

Czytaj więcej: Wapń, witaminy i suplementy

ZACHOWANIE I OBCHODZENIE SIĘ ZE ZWIERZĘCIEM

Varanus salvadorii jest zazwyczaj nerwowy i płochliwy i unika kontaktu z ludźmi, a niektóre osobniki reagują agresywnie. Każde zwierzę ma własny charakter. Przy codziennej, spokojnej rutynie i wzbogacaniu środowiska wiele zwierząt z czasem nabiera zaufania do opiekuna i rzadko przejawia zachowania obronne, podczas gdy niektóre pozostają bardzo nerwowe i drażliwe. Zwierzęta z odłowu są szczególnie wrażliwe i potrzebują miejsc, w których nie są widoczne.

Bezpieczeństwo: przed ugryzieniem zwierzę spłaszcza ciało, zwija ogon, nadyma gardło i głośno syczy. Przyparte do muru zadaje ugryzienie ostrzegawcze, a nawet ono może spowodować poważne rany wymagające pomocy lekarskiej. Ugryzienie jest też toksyczne: może piec, długo krwawić i puchnąć, ponieważ jad hamuje krzepnięcie krwi. Pazury są mocne, a długi ogon może uderzyć jak bat. Używaj rękawic odpornych na ugryzienia, sięgających powyżej przedramienia, oraz długich pęset i nie przebywaj w jednym pomieszczeniu z agresywnym zwierzęciem. Unieruchamianie jest ostatecznością i wymaga dwóch-trzech osób: jednej do głowy i szyi, jednej do tułowia i kończyn i jednej do ogona. Trening z targetem i pokarm, który zwabia zwierzę z jednego pomieszczenia do drugiego, pozwalają uniknąć brania na ręce; w ten sposób zwierzęta można też przyzwyczaić do badań weterynaryjnych, np. pobierania krwi.

Jak wszystkie gady, gatunek może być nosicielem salmonelli. Dokładnie myj ręce po każdym kontakcie ze zwierzętami, pokarmem, terrarium i wodą i nie pozwalaj dzieciom ani kobietom w ciąży zajmować się zwierzętami i sprzętem.

Pod względem społecznym gatunek trzyma się pojedynczo lub w parach. Samice mogą być agresywne zarówno wobec samców, jak i innych samic, zwłaszcza w okresie składania jaj, a agresję obserwowano we wszystkich kombinacjach płci. Mimo to pary i małe grupy mogą żyć razem przez lata, np. samiec i trzy samice w bardzo dużym terrarium. Przesłony między samcami a samicami są konieczne, ponieważ obie płcie mogą się stresować na swój widok. Na czas kopulacji zwierzęta łączy się na dwa do czterech tygodni i ponownie rozdziela, a samica może poważnie zranić samca.

Czytaj więcej: Zakup zwierząt: odchów, odłów i transport

Rozmnażanie

DOJRZAŁOŚĆ PŁCIOWA I OKREŚLANIE PŁCI

Samice osiągają dojrzałość płciową po dwóch-trzech latach, samce rok do dwóch lat później. Dorosłe samce są wyraźnie większe i masywniejsze od samic, z szerszym, bardziej kanciastym pyskiem. Zgrubienia po hemipenisach nie są na tyle wyraźne, by pozwalały na pewne określenie płci, a hemiclitoris samicy łatwo pomylić z narządami płciowymi samca. U dorosłych samców kości w hemipenisach są widoczne na zdjęciu rentgenowskim, ale najpewniejszą metodą jest test DNA z kropli krwi, który można wykonać u zwierząt w każdym wieku. Rozmnażanie powinno odbywać się wyłącznie w ramach ogrodów zoologicznych lub kolekcji dysponujących miejscem na oddzielne trzymanie zwierząt.

GODY I KOPULACJA

W niewoli gatunek rozmnaża się przez cały rok, ale na północnych szerokościach geograficznych zwierzęta wydają się preferować wiosnę i jesień. Kopulacje mogą przypadać m.in. na kwiecień-czerwiec, lipiec-sierpień i wrzesień-październik, w zależności od temperatury, wilgotności i długości dnia. Samce i samice najczęściej trzyma się osobno i łączy tylko na dwa do czterech tygodni, wabiąc zwierzęta pokarmem do terrarium partnera, aby uniknąć brania na ręce.

Zwierzęta rozpoznają płeć partnera dopiero po zbadaniu jego zapachu językiem. Samiec zbliża się, wykonując szarpane ruchy głową i nieustannie wysuwając język, a gotowa samica kładzie się płasko, często z zamkniętymi oczami. Samice mogą gwałtownie atakować samca, zwłaszcza po złożeniu jaj, tak że samiec odnosi rany kąsane u nasady ogona i na tylnych kończynach. Dlatego konieczna jest możliwość natychmiastowego rozdzielenia zwierząt. Gatunek może prawdopodobnie rozmnażać się partenogenetycznie, więc samica trzymana samotnie może złożyć zdolne do rozwoju jaja.

SKŁADANIE JAJ I ZNIESIENIA

Zniesienia liczą 4-12 jaj, a jaja ważą 40-80 g. Samica może złożyć dwa zniesienia w roku. W ostatnich dwóch tygodniach przed złożeniem jaj samica staje się mniej aktywna, dużo się wygrzewa i kopie wiele próbnych dołków, w które wsadza pysk. Samo kopanie i składanie jaj trwa około trzech godzin. Jaja leżą zwykle od 20 do 50 cm pod powierzchnią, a potem samica zasypuje dołek i maskuje gniazdo, tak że trudno je znaleźć; często pozostaje w pobliżu i go pilnuje. Niektóre samice w ogóle nie kopią, lecz rozrzucają jaja po podłożu, a niektóre zjadają własne jaja.

Gatunek jest wybredny w kwestii miejsca gniazdowania, więc zapewnij kilka możliwości w spokojnych, osłoniętych miejscach. Dobrze sprawdza się pojemnik o wysokości 120 cm z mieszanką włókna kokosowego, torfowca, torfu i piasku, do którego samica może dotrzeć po gałęzi. Substrat gniazdowy należy utrzymywać przy wilgotności 80-90 % i musi być na tyle

głęboki, by samica mogła wykopać co najmniej 60 cm. Zaburzenia składania jaj są najczęstszą przyczyną śmierci dorosłych samic, a zatrzymanie jaj jest częste; śmiertelne mogą być również cysty jajników. Dlatego obserwuj samicę i szybko udaj się do weterynarza, jeśli jest apatyczna lub nie składa jaj.

Czytaj więcej: Typowe choroby i objawy choroby

INKUBACJA

Jaja wyjmuje się i umieszcza w wermikulicie zmieszanym z wodą w proporcji około 1:1 wagowo, najlepiej wysterylizowanym i z wodą filtrowaną. Inkubuj w temperaturze 29-30 °C; około 28,5 °C może być za mało. Korzystne jest umieszczenie każdego jaja w osobnym pojemniku, aby złe jaja nie zakażały dobrych, oraz ważenie pojemnika co dwa tygodnie i uzupełnianie odparowanej wody. Jaja, które ciemnieją w ciągu pierwszych dwóch tygodni, są zazwyczaj niezapłodnione i należy je usunąć.

Wyklucie następuje po 155-251 dniach, a im wyższa temperatura, tym krócej to trwa. Nie ruszaj jaj w trakcie inkubacji: jaja regularnie wyjmowane do mierzenia mogą obumrzeć, nawet jeśli młode są w pełni rozwinięte. Martwe młode w w pełni rozwiniętych jajach zdarzają się również bez znanej przyczyny.

Czytaj więcej: Inkubacja jaj

ODCHÓW MŁODYCH

Młode są samodzielne od wyklucia i powinny zacząć jeść w ciągu 72 godzin. Pierwszymi posiłkami są często nowo narodzone myszy, a potem przez pierwsze miesiące głównym pokarmem mogą być owady, takie jak szarańcza, z jedną nowo narodzoną myszą tygodniowo. Dwa karmienia dziennie przeplatane dniami postu i mnóstwo miejsca do wspinaczki dają aktywne młode, a masa ciała może się podwoić w ciągu dziesięciu tygodni. Karmienie na siłę jest odradzane; jeśli młode nie je, sprawdź warunki klimatyczne, stres i pasożyty. Nawet świeżo wyklute młode mogą mieć pasożyty jelitowe, dlatego zbadaj pierwszy kał.

Młode tej samej wielkości można trzymać razem, ale niektóre stają się agresywne, a nawet zgodne młode rozdziela się podczas karmienia, ponieważ ostre zęby mogą spowodować poważne rany. Gryzą wcześnie i mogą atakować rękawice, więc od początku używaj długich pęset. Młode można rozróżnić po wzorze plam, dopóki nie będą na tyle duże, by wszczepić im mikrochip.

Zdrowie i częste błędy

Varanus salvadorii nie jest łatwy do utrzymania w dobrym zdrowiu, a wiele zwierząt w niewoli żyje krótko. Typowe problemy to:

- Zaburzenia składania jaj, najczęstsza przyczyna śmierci samic, często w związku z otyłością i słabymi mięśniami. Zatrzymane jaja i cysty jajników zwykle wymagają operacji.
- Dna moczanowa, najczęstsza przyczyna śmierci samców, przy diecie zbyt bogatej w białko, przekarmianiu i zbyt małej ilości wody.
- Otyłość przy zbyt dużej ilości i zbyt tłustym pokarmie oraz zbyt małej ilości ruchu w zbyt małym wybiegu.
- Agresja między zwierzętami, we wszystkich kombinacjach płci, z ranami kąsanymi wymagającymi weterynarza.
- Pasożyty: zwierzęta importowane często mają kleszcze oraz wiele rodzajów robaków jelitowych i pasożytów jednokomórkowych.
- Grzybice skóry i inne choroby zakaźne, które mogą przenosić się z innych gadów w kolekcji; używaj oddzielnych narzędzi i przestrzegaj higieny.
- Oparzenia od nieosłoniętych lamp i źródeł ciepła, również dlatego, że zestresowane zwierzęta chowają się przy lampie.
- Infekcje dróg oddechowych przy chłodzie i niewłaściwej wilgotności oraz problemy skórne przy zbyt suchym lub zbyt mokrym klimacie.

Tylko bardzo niewielka część zwierząt w handlu pochodzi z hodowli. Indonezja ma roczny limit odłowu do handlu, więc dorosłe zwierzęta oferowane w Europie mogą mieć nieznane lub nielegalne pochodzenie. Zwierzęta z odłowu często mają pasożyty, są zestresowane i nierzadko przestają jeść. Przy zakupie zleć badanie kału i kontrolę zdrowia u weterynarza z doświadczeniem w leczeniu gadów. Natychmiast udaj się do weterynarza, jeśli zwierzę przestaje jeść, jest apatyczne, oddycha z otwartym pyskiem i świszcząco lub ma ranę kąsaną.

Zawsze pytaj kogoś, kto się zna

Ten poradnik to dobry punkt wyjścia, ale nie zastąpi doświadczenia. Zwierzęta są różne, a wielu najważniejszych rzeczy można się nauczyć tylko od ludzi, którzy od lat hodują dany gatunek. Porozmawiaj z hodowcą, doświadczonym terrarystą lub weterynarzem, który zna gady i płazy, zanim kupisz zwierzę - i ponownie, gdy coś wygląda niepokojąco.